

שארית מנחם

אמרות טהורות, דיבורים קדושים, ערבים ומתוקים, בדרך פרד"ם
מאת כ"ק אדמו"ר הגה"ק רבי מנחם מענדיל מווישניווא זי"ע

פרשת בלק

יצא לאור ע"י

מכון

ברכת נפתלי

להוצאת ספרי רבוה"ק זצלה"ה

ע"ש הרה"צ רבי נפתלי צבי בן כ"ק

אדמו"ר רבי ברוך זצ"ל מווישניווא

מאנסי נ"י

מצרים, והוא יושב ממולי כאחד הגוים, לכן ביקש מבלעם לכה ארה לי יעקב, "ארה" מלשון אורה בתאנים (עין שבת ע"ג ע"ב וברש"י ד"ה אורה), פי' לעקרו משורשם ח"ו אחרי שאינם מיוחסים לאבותיהם הקדושים, וממילא ח"ו זעמה ישראל, וע"ז השיב בלעם מה אקוב לא קבה אל, שיש בשם ישראל אותיות "אל" המעיד על קדושת ישראל, ע"כ מראש צורים אראנו כח אבותם, ע"ד הביטוי אל צור חצבתם (ישעי' נ"א א), ומגבעות אשורנו, היינו מתן תורה שנאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, שמשם עדות על קדושת ישראל ועיני ה' אל יראיו כנ"ל. והראי' שאנו זרע קודש בלי חשש פסול ממש"נ (שם ס"ג ט) בכל צרתם לו צר, והקרי הוא "לו" בוא"ו ובחינה זו אינו שייכת רק לזרע ישראל, דבאו"ה אין הצער נוגע אליו כבי, והנה בד"ד הוא ר"ת בכל דרכיך דעהו (משלי ג' ו), היינו בכל דרכיך, בגלות, "דעהו", שהצער כבי נוגע לו, וז"ש הן עם לבד"ד ישכון שהצער נוגע לו כבי כנ"ל בכל צרתם לו צר, ובגוים "לא" יתחשב, ר"ל באלף (כתיב) לא צר, רומז שאינו נוגע אליו כבי הצער, ובאמת ה' בד"ד אתנו ולמענו יעש לנו במהרה ישועה שלימה.

הנה עם יצא ממצרים ויכס את עין הארץ וגו', ולקמן כ"ג כ"א, לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו. אפשר לומר עפ"י הידוע דענוה ושברון לב מכפר על כל חטאים כמאמרם ז"ל במס' יומא (פ"ז ע"ב) כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, וכן ידוע דמי שמכיר גדלות השי"ת אין בו עמל ויגיעה מחמת רוב דבקות, ותרועה הוא לשון שבירה מלשון תרועם בשבט ברזל (תהלים ב' ט).

והנה בלק רצה לקטרג על ישראל שאין בהם חשיבות עצמית וגאולתם ממצרים הוא רק מכח חשיבות ההצטרפות כלפי המצרים, ועוד הוסיף לקטרג שישאל חושבים בעצמם שמכח חשיבותם נגאלו ונכשלים בגאות ר"ל, וידוע מספח"ק ששני העינים באדם הוא אחד לראות גדלות הבורא יתב' והשני

הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא יושב ממולי, ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה, ולקמן כ"ג ז'-ט, לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל, מה אקוב לא קבה אל וגו', כי מראש צורים אראנו וגו', הן עם לבדד ישכון וגו'. אפשר לומר דהנה מצינו שעמלק רצה להוציא לעז על ישראל שאינם מיוחסים ח"ו, משום שהמצרים שלטו בנשותיהן מק"ו אם בגופן שלטו, (עין רש"י פר' פנחס כ"ו ה), וח"ו ה' נתרחק מאתנו, והאמת הוא דכמו זר נחשב לנו, כי אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על משפחות מיוחסות שבישראל (קידושין ע' ע"ב), וזש"נ (דברים כ"ה י"ז) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך, היינו שהמציא לו דרך חדש להוציא לעז על ישראל, והוא בצאתכם ממצרים, לאמר שממצרים יצאתם ולא מאבותיכם.

והנה הוכחה ניצחת שאנחנו בני ישראל ולא נתערבו במצרים, הוא מן הרדיפות שרודפים אותנו שונאי ישראל כי שנאתם הוא רק משום שבנ"י אנחנו. והנה איתא בספח"ק שעשו היה צריך להיות שמו עשוי, כיון שבשעה שנוולד כבר נשלם בתקונו כמו גדול, וכדאי' בגמ' (ב"ק ס"ה ע"ב) שור או כבש או עז כי יולד, שור בן יומו אקרי שור, ויעקב היה צ"ל שמו עקב כי אחז בעקב עשו, רק יעקב בזכותו וכוחו כגדול לקח ה"יוד" מעשו, וז"ש הכתוב (בראשית כ"ה כ"ו) וידו אוחזת בעקב עשו, פי' "ידו" שהוא אותיות "יוד" אוחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב. ועשיו בעצמו מודה על בית יעקב שהם בני אבות. ולזה אמר המן שהוא מזרע עמלק (אסתר ג' ח) ישנו עם אחד, פי' שדבקים באחד האמתי. ובזה י"ל בדרך צחות הכתוב (ירמיה ל' ז) ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע, ר"ל ממנ"ה מאותיות מהמ"ן יושע כיון שהעיד שאנחנו בני אל חי, בחינת מלאך רע בע"כ יענה אמן.

וזה י"ל כוונת בלק באמרו הנה עם יצא ממצרים, פי' שהם בני מצרים ששלטו בנשותיהם, ע"כ הנה כסה את עין הארץ, שעין של מעלה אינו משגיח עליהם ח"ו, כי עיני ה' אל יראיו ולא לבני

שפלות עצמו, ע"כ אמר בלק הנה עם יצא ממצרים, דייקא שאין בהם חשיבות עצמית רק חשיבות הצטרפות נגד מצרים, ועוד אמר ויכס את "עין" הארץ, שהם בהחשיבם את עצמם שבזכותם נגאלו, כיסו עין אחת, ובאמרו "הארץ" נתכוין לאותו עין שצריך להסתכל על שפלות עצמו המרומז בהארץ, ע"כ לכה ארה לי, ובלעם השיבו לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, ופי' הטעם במאי דסליק מיניה ולא ראה עמל, שאין בהם עמלות ויגיעה, יען כי ה' אלהיו עמו שעוסקים בתורה ומצוות בהתלהבות כנ"ל, וממילא אם ה' עמו בדביקות יש להם חשיבות עצמית, וגם תרועת מלך בו, שיש להם לב נשבר מפחדו יתב' שמכפר עוונות כנ"ל וגורם לשפלות הרוח וענוה.

לא אוכל לעבור את פי ה' אלהי לעשות קטנה או גדולה. י"ל דהנה לכאורה ה' מקום לגרוע מחלקנו בעשיית המצוות, ולעומת זה להגדיל החובה בעשיית עבירות, והוא מפאת גדלות הבורא ית"ש שזה מקטין קצת זכויות ישראל כי הכל בא מכוון, וכן מגדיל עוונות עד לשמים כי איך בריה שפילה יחטא לפני תמים דעים ית"ש, וזה אשר רצו בלק ובלעם, אבל לא כן הש"י, וז"ש לא אוכל לעבור את פי ה' לעשות קטנה, היינו להקטין המצוות, או גדולה פי' להגדיל העבירות, כי הש"י אלהינו מרחם.

וילך שפי. י"ל ידידוע טענת חכמי אוה"ע שהם הרוב נגדנו, ובתורה כתיב (שמות כ"ג ב') אחרי רבים להטות וא"כ צריכים אנו לבטל דעתנו אליהם. (עין ויק"ר ד' ו'), ופי' בזה הפסוק (תהלים ג') "רבים" אומרים לנפשי, פי' הטענה של "רבים" הם אומרים לנפשי, היינו שאנחנו מועטים נגדם ועלינו לבטל עצמנו אליהם, אך י"ל דטענתם מופרכת, דישראל נחשבים לקבוע, וקיי"ל בקידושין (ע"ג ע"א) כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, וא"כ אינם הרוב. והנה בלעם רצה לבטל טענת קבוע, דכיון דבגלות אנו מפוזרים בין האומות והולכים מדחי אל דחי, א"כ הוי לן דין נייד וא"כ שוב הו"ל לילך בתר הרוב, ע"כ נאמר בבלעם וילך שפי' שהוא ר"ת שזה פזורה ישראל (ירמ' ג' י"ז), ול"ש קבוע כיון דנייד, אבל האמת הוא שאין ממש בדיחוי זה, כיון דישראל בגלות קבועים בבתי כנסיות ובתי מדרשות, והבתי מדרשות מאגדם בקשר עליון דאורייתא ושוב הוי קבוע, וזה יל"פ בהמשך הפסוק (תהלים שם) ואתה ה' מגן בעדי, דטענתם אינה טענה, והוא ע"י ויעני מהר קדשו סלה, הבתי מדרשות, כנ"ל, וזה שאמר (להלן כ"ד ה') מה טובו אהליך יעקב, היינו בתי כנסיות ובתי מדרשות כדרשת חז"ל (סנהדרין ק"ה ע"ב), דעי"ז אנו נחשבים לקבוע, ואיננו בטלן להם.

מן ארם ינחני בלק וגו' לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל וגו'. כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב. מי מנה עפר יעקב ומספר את

רובע ישראל וגו'. אפשר לומר דהנה הערב רב שנתגייירו וקבלם משרע"ה לא היה להם זכות אבות, והנה בלק רצה להפסיק זכות אבות גם מישראל ח"ו, וזש"א מן ארם ינחני בלק לכה ארה לי יעקב, "ארה" מלשון אורה בתאנים (עין גמ' שבת ע"ג ע"ב, וברש"י ד"ה אורה), היינו לחתוך ח"ו זכות "יעקב" אע"ה לעקר שורשם ע"י ביטול זכות אבותם, ועי"ז ח"ו זעמה ישראל, כיון שכל כחם הוא מזכות אבות, והשיב לו בלעם כי מראש צורים אראנו, צורים רומז לאבות (כפי רש"י ז"ל) כמש"נ (ישעי נ"א א) הביטו אל צור חצבתם, ולא פסקה זכות אבות, ולראי' שעומד להם זכות אבות אמר ומגבעות אשורנו, שהש"י נתן להם התורה הק' וזה רק בזכות יחוסם, כמאמר המדרש הביאו לי ספר יחוסכם כשם שהביאו בני, ובודאי זכותם תעמוד לעד סלה, והוסיף ואמר הן עם לבדד ישכון, שאפילו הערב רב שאין להם זכות אבות, אעפ"כ ובגוים לא יתחשב, כי המה חשובים מן הגוים, ויש להם עכ"פ חשיבות ההצטרפות לגבי האומות, מי מנה עפר יעקב, אפילו רשעי ישראל שנמשלו לעפר, מ"מ הם חשובים ע"ד אפילו הריקנים שבם מלאים מצות כרימון (חגיגה כ"ז ע"א), ומספר את רובע ישראל, קאי על הארבעה חלקים שמתו עוד במצרים (עין רש"י פ' בשלח י"ג י"ח), אעפ"כ מכוון שהם זרע אברהם יצחק ויעקב יזכו גם הם לתחיית המתים וגאולה העתידה, והלואי ותהי אחריתי כמוהו.

לכה ארה לי יעקב וגו', מה אקוב לא קבה אל. י"ל דקודם תפלת שמ"ע אומרים הפסוק כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו (דברים ל"ב ג'), וכן הפסוק אדני שפתי תפתח ופי' יגיד תהלתך (תהלים נ"א י"ז), ואפשר לומר הרמז דהנה די"ן הוא ר"ת ישוב דך נכלם (שם ע"ד כ"א), המקטרג לדחות ח"ו תפלת ישראל, וכשמצטרפין אל"ף שהוא אל, אז הוא אל ישוב דך נכלם, והוא חסד אל, והגם שלפעמים אל רומז לגבורה ע"ד אלי הארץ (יחזקאל י"ז ג'), שהוא לשון תוקף, מ"מ לרוב הוא רחמים, וזהו בקשתינו סלח נא כרו"ב רחמיך "אל", והנה ההמתקה של שם א"ל הוא שם הוי', ע"ד אל ה' ויאר "לנו" (תהלים קי"ח כ"ז), דהיינו ששם א"ל עם הוי' מאיר לנו" העולה אלהי"ם שהוא מדה"ד. ובזה יש לרמז מה שאומרים שני פסוקים אלו קודם התפלה, שהוא כדי להרחיק הדי"ן שמדחה תפלת ישראל, וזה ע"י שם הוי', וזהו כי שם ה' הוי"ה אקרא הבו גודל בחינת רחמים (כידוע שהגדולה היא רחמים) לאלהינו שהוא דין, ואזי אדני" שפתי תפתח שיתקיים אל ישוב דך נכלם שהוא ר"ת אדני", שע"י אקבל כח לפתוח ולהתפלל.

והנה יעקב אע"ה שורשו באל"ף פל"א, וכמש"כ במג"ע על וי"צ שהוא ר"ת וירא יעקב צורת אלף כידוע לידועי הן. וז"ש בלק לכה ארה מלשון אורה בתאנים (עין גמ' שבת ע"ג ע"ב וברש"י ד"ה אורה) שהוא לשון חיתוך, והיינו לקצץ האלף מ"אדני" שיהי

ח"ו די"ן, ויהיה ישוב דך נכלם, ובלעם השיבו מה אקוב לא קבה אל ולא זעם ה' כי מראש צורים יעקב בחיר שבאבות אראנו לחבר האלה.

מה אקוב לא קבה אל וגו'. איתא בשם הגר"א דמ"ש משרבע"ה (דברים ט' כ"ז) זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו, והאות השלישי של אברהם הוא רי"ש, ר"ת רשעו, ושל יצחק הוא ח"ת, ר"ת חטאתו, ושל יעקב הוא קו"ף, ר"ת של קשי, וז"ש אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו כיון דהאבות תקנו והמתיקו הר"ת הללו, ומכיון שהמתיקו וכפרו באות השלישי כנ"ל, כן י"ל שגם האותיות הרביעיות של שמות האבות הקדושים כפרו והמתיקו והן ה' מאברהם ק' מיצחק וב' מיעקב והוא אותיות קב"ה, וזש"א מה אקוב לא קב"ה, אל, רומז ליעקב שהקב"ה קראו אל (מגילה י"א ע"א) שגומר המתקת אותיות קב"ה.

כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב. יל"פ בהקדם כי התורה ניתנה לישראל יען שהיה בהם אחדות, עיין פרש"י עה"פ (שמות י"ט ב'), ויחן שם ישראל כאיש אחד בלב אחד, וזש"א כי מראש צורים, רומז לתוה"ק שנבראה קודם בריאת העולם (עיין שבת פ"ח ע"ב), אראנו, ומגבעות, שחנו נגד ההר כאיש אחד אשורנו, אשר הן עם "לבדד" ישכון, העם כאחד לבד באחדות.

הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב. י"ל ע"ד שפירשנו הפסוק בפר' ויצא (כ"ח י"ז) אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי וגו', עפ"י הידוע שעיקר החיזוק ותקוותינו לגאולה היא יען שהשי"ת מרגיש ומשתתף כבי' בצערנו, וא"כ בוודאי למענו יעשה. והנה מצינו בפסוק (ישעיה ס"ג ט') בכל צרתם "לא" צר, אין המשמעות שאין הקב"ה צר בצרת ישראל, רק מהפכין ה"לא" לא"ל, ונמצא פשט הפסוק בכל צרתם א"ל צר כבי' בעת צרותינו, וזש"א יעקב אבינו ע"ה במראה החלום בראותו שעבוד ישראל בגלות כדאי' במדרש אמר כמתמיה אכן יש ה' במקום הזה בגלות ואנכי לא ידעתי, כלומר "לא" צר ידעתי, ועתה נודע לי כי השי"ת עמם בצרה וה"לא" נתהפך ל"אל", וע"ז אמר אין זה "לא" כי אם בית "אל" הים. וזש"א בלעם הן עם לבדד ישכון, שהשי"ת עמם, ע"ד ה' בדד ינחנו (דברים ל"ב י"ב), בחינת ל"ו צר, ורק בגוים ל"א יתחשב, היינו שחושבים שבצרתם "לא" צר ואינו משתתף כבי' ח"ו בצרתם.

אפס קצחו תראה וכולו לא תראה וקבנו לי משם. יל"פ דהנה מצינו תיבת "כולו" שהוא לשון מחשבה והוא מגזירת הכתוב (במדבר כ"ח י"ח) אשר נכלו לכם, והנה אי' במס' קידושין (ל"ט ע"ב, ועיי"ש בתוה"ה מחשבה) דמחשבה טובה גבי ישראל הקב"ה

מצרפה למעשה, ומחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, ואף על פי שלפעמים נוטים במעשה מדרך הישר והטוב, עכ"פ חזקת כשרות להם והעמד דבר על חזקתו, וכ"ז שלא עשה העבירה בפועל אין הקב"ה מצרפה למעשה, על כן אמר בלך לבלעם אפס קצחו תראה, פי' רק המעשה הטוב שלהם, "וכלו", כלומר המחשבה לא תראה, ר"ל שלא יצטרף מחשבה טובה למעשה, וקבנו לי משם מצד המעשה, ובלעם השיב כי "מראש" צורים אראנו, פי' ממחשבה שבראש, שבישראל המחשבה טובה כמעשה והוא מצד חזקת אבותם המרומז בתיבת צורים, כטעם הכ' הביטו אל צור חוצבתם (ישעי נ"א א'), ומגבעות אשורנו, זהו קבלת התורה ונפסק להלכה דמחשבה טובה אצלם כמעשה, וע"כ א"א לקללם, ובזה עם ישראל לבדד ישכון, כי בגוים לא יתחשב המחשבה טובה למעשה, (כתבוס' שם).

א"י אפס קצחו תראה וכולו לא תראה וקבנו לי משם. אפשר לומר דהנה עיקר התשובה הוא להיות מודה ועוזב, (עיין רמב"ם פ"ב מהל' תשובה הל' ב' וג'), ומי שהוא מודה בלבד ואינו עוזב עדיין חייב הוא, וזה יש לרמז באמרו ז"ל (כ"מ ג' ע"א) מודה במקצת חייב, ר"ל שהוא רק מודה ואינו גם עוזב, חייב, וילפי זאת מקרא אשר "יאמר" כי הוא זה, (תוס' ב"מ ג' ע"א ד"ה מפני), ר"ל דאם הוא רק אומר זה אלהינו באמירה בלבד אינו די, רק עד אלהים יבוא דבר "שניהם" שיהיה מודה ועוזב. וזש"א בלך אל בלעם אפס קצחו תראה שהוא רק מודה, וכלו שהוא גם עוזב לא תראה, וקבנו לי משם, עיי"ז תוכל לקוב אותם, ובלעם השיב לו לא הביט און ביעקב וממילא אין להם על מה לעשות תשובה ובירך אשיבנה.

כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב. וי"ל דהנה ידוע דאזה"ע טוענים דהמה רוב בעולם וא"כ אנו בני"י צריכים ח"ו להגרר אחריהם ולהיות בטלים ביניהם, אך י"ל דכיון דאנו מובדלים מהם הוי כ"א כקבוע במקומו, וקיי"ל דקבוע אינו בטל, וא"כ שפיר אין בטלון להם, וזהו דכתיב (תהילים ק"ו ל"ה) ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם, דע"י שלמדו ממעשה הגוים והתנהגו כמוהם א"כ בטלו תביעות כנ"ל, לכן ויתערבו בגוים דגגרו בע"כ אחריהם אחרי דהמה הרוב, וזי"ל בפשט הכתוב כי מראש צורים אראנו, היינו האבות הק', שמהם נראה ונלמד שצריכים להיות מובדלין מהגוים אזה"ע, כמו שמצינו שאברהם אע"ה הרחיק א"ע מלוט ומתרח, ויצחק אע"ה מלבן, ויעקב אע"ה מלבן ומעשיו, ומגבעות אשורנו, רומז על הר סיני, שכפה עליהם ההר להראות שיהיו מובדלים ולא יתערבו בגוים, וזהו ומגבעות אשורנו, דמזה רואים שלא יתערבו בגוים, הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, וע"כ מי מנה עפר יעקב וכו', דאפי' שהמה מועטין מ"מ

אינם בטלן ברוב הגוים.

וז"ל הא דכתיב (הושע ב' א') והי' מספר בני' כחול הים אשר לא ימד ולא יספר, וזה יהי' לעת"ל וממילא אינן נבטלן באוה"ע דאדרבה המה יהיו הרוב, והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם, ובתרגום יונתן, ויהא באתרא דאתגליאו בני עממיא כדעברו על אורייתא וכו', היינו דקאי על זה"ז שבנ"י המה בגלות וא"כ יאמרו להם אוה"ע כיון דאתם מועטין תתבטלו אצלינו כי אנחנו הרוב, ולזה אם בני ישובו בתשובה ויפרשו ממעשה הגוים ממילא, יאמר להם בני קל חי, וממילא המה כקבועין שאינם בטלן אפי' ברוב.

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו. אפשר לומר דהנה עם ישראל נקראים יעקב להורות שהיו"ד הרומז לקוב"ה, הוא עמנו אפילו כשאנו בשפל המצב בחינת עקב, וז"ש (ויקרא כ"ו מ"ב) וזכרתי את בריתי "יעקב" וגו' והארץ אזכור, אעפ"י שדבקה לארץ נפשנו, מ"מ ה' עמנו ויעזור לנו להעלותינו משפלותינו. ונקראים גם ישראל בחינת בני עליה שנדע שאנו בני אל חי, ונתחזק בוה, וזה י"ל בפ"י הפסוק תהלים (פ"א י') לא יהי' בך אל זר, פ"י שקב"ה לא יהיה אצלך בבחינת זר, רק לדעת שהוא אבינו כדאיתא בשם **הבעשט"ה** ק. וז"ש לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל וגו', השם יעקב לרמוז כי ה' אלהיו עמו אפילו ביעקב והשני שם ישראל לדעת כי תרועת מלך בו שהם בני מלך אל חי.

וזה י"ל במה שאמר שרו של עשיו לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל (בראשית ל"ב כ"ט), דהיינו שרצה שכשישראל יהיו בשפלות בחי' יעקב, ה' לא יהיה עמהם, אך הכתוב אהדריה וקראו יעקב כדכתיב (שם מ"ו ג') ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני וגו' אל תירא מרדה מצרימה וגו', אנכי ארד עמך מצרימה וגו', שאפילו כשישראל יהיו בשפל המצב ה' יהיה עמם. וזה גם פשט הכתוב בתהלים (ע"ט ו') שפוך חמתך אל הגוים וגו' כי אכל את יעקב, פ"י שאינם רוצים שישאל יהיו קרובים לה' כשהם בבחי' יעקב.

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו. בהקדים דברי תשובת הרשב"א (ח"א סי' קמ"ח) דאפילו למ"ד יש מזל לישראל (עיין גמ' שבת קנ"ו ע"ב) מ"מ רבים וכן מלך שדינו כרבים אינם תחת המזל ונידונים ע"פ מעשיהם, והנה ישראל ת"ח יש לו דין מלך (עיין גיטין ס"ב ע"א), וזה אפשר כוונת הכתוב לא הביט וגו' ולא ראה עמל בישראל, ה' אלהיו עמו, ואינם תחת המזל, כי תרועת "מלך" בו שיש להם דין מלך משום שלומדים תורה. ועיין סוף מס' שבת (קנ"ו ע"ב) דאריכות ימים לאו בזכותא תליא רק במזל, אבל בת"ח שיש לו דין מלך שאינו תחת המזל, ע"כ בזכותא תליא, וזש"א דהמע"ה (תהלים ס"א ז') ימים על ימי "מלך" תוסיף שנותיו כמו דור ודור, דבמלך

בזכותא תליא כמו כל הדור ויש לו דין רבים. וזה י"ל בדברי הגמ' (ברכות ח' ע"א) שקמתמה ר' יוחנן איכא סבי בבבל למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב, וא"כ דוקא בא"י שאינה תחת המזל כידוע מהרמב"ן, אבל לא בחו"ל. אבל כיון שראה דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא, והם ת"ח שיש לו דין מלך אמר היינו דאהני להו, משום דמלך יש לו דין רבים ואינם תחת המזל כנ"ל.

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו, אל מוציאם ממצרים וגו'. י"ל דהנה אי' בגמ' שבת (פ"ח ע"ב) בשעה שעלה משה למרום לקבל התורה לישראל טענו מלאכי השרת תנה הודך על השמים, ומובא בספ"ה ק"ק דטענת המלאכים הי' מדינא דבר מצרא. והת"י הוא עפ"י"מ שמוכא בש"ך חו"מ (סי' קע"ה סק"ל) דיש דעות דבבן לא שייך דינא דבר מצרא, ועיין בבנ"י (חודש תשרי מאמר י"א אות חיים) דמזה שהקב"ה מקבל תשובותינו יש ראי' שאנחנו בנים למקום, דהוא רק מטעם דאב שמחל על כבודו מחול, ועפ"י"ז מובן הא דאי' (במס' שבת שם) שאמר הקב"ה למשרבע"ה על טענת המלאכים אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה. והיינו בכסא הכבוד דייקא ששם התשובה מגעת כמאמרם ז"ל (יומא פ"ו ע"א) גדולה תשובה שמגיעת עד כה"כ. והחזר להם תשובה שיש לנו דין בנים ול"ש דינא דבר מצרא.

והנה מה שאנו בבחינת בנים נצמח מכחו של יעקב אבינו ע"ה שהיה מיטתו שלמה וכמש"נ (שמות ד' כ"ב) בני בכורי ישראל, וזש"נ (דברים ל"ג ד') תורה צוה לנו משה מורשה קהלת "יעקב", דייקא לנו ולא למלאכי השרת, והטעם לפי שהוא בבחינת ירושה מאב לבן ואין דין בר מצרא. וזה י"ל בפ"י הפסוק לא הביט און ביעקב שעובר על דינא דבר מצרא ח"ו, כי הש"י אב לנו, והראי' שהוא לנו כאב, הוא מזה שמוחל על כבודו ושוכן אתנו אפילו בתוך טומאותינו, וז"ש ה' אלהיו עמו בכל עת, ומזה ראי' ותרועת מלך בו, ששוכר בחינת מלכות מאתנו (כי תרועה מלשון שבירה ע"ד (תהלים ב' ט') תרועם בשבט ברזל) ואנו בנים למקום, ועוד ראי' שאנו בנים למקום אל מוציאם ממצרים ואמר בני בכורי ישראל. וזש"נ (תהלים קמ"ה י"ז-י"ח) צדיק ה' בכל דרכיו וגו' קרוב ה' לכל קוראיו, היינו שצדיק ה' בכל דרכיו, ולא תקשה האיך לקח התורה מהמצרן ונתן לנו, ע"ז מתרץ קרוב ה' לכל קוראיו וגם אנו בר מצרא. וזש"א ברוך הוא אלהינו וכו' ונתן לנו תורת אמת וחי' עולם נטע בתוכינו, הוא יפתח לבנו בתורתו, היינו שנתן "לנו" דווקא תורת אמת, ועל טענת מצרן יש תשובה וחי' עולם שכינתא הקדושה חיות כל העולמות נטע "בתוכינו" ואנו ג"כ קרובים, ובדין מגיע שיפתח לבנו בתורתו.

ובזה יש לפרש הכתוב (תהלים ט"ז ה') שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט לכן שמח לבי וגו', בהקדים דאיתא בטוש"ע

חו"מ קע"ה דטעם דמצרנות הוא משום ועשית הישר והטוב דהיינו לפנינו משורת הדין, וכבר אמרו חז"ל (סנהדרין צ"א ע"א) שהקב"ה מודד מדה כנגד מדה, ועיקר בקשתינו מהש"י שיתנהג עמנו לפנינו משורת הדין דאם כגמול הלב יחיל, ולכאורה איך אנו מבקשים לפנינו משורת הדין הלא אנו קבלנו התורה ולא חששנו על דינא דבר מצרא שהוא מטעם לפנינו משורת הדין, אבל לפי הנ"ל אתי שפיר מכיון שאצלו יתב"ל לא שייך מצרנות דמלא כל הארץ כבודו, וזש"נ שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט וגו', היינו ה' לנגדי תמיד וקרוב הוא כבי' לנו, ועי"ז מימיני הוא התורה שנקרא ימין ע"ד מימינו אש דת למו, (דברים ל"ג ב') בל אמוט, והמקח בנתינת התורה קיים, וא"כ לא עברתי על ועשית הישר והטוב, לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח לפנינו משורת הדין וטוב לנו סלה. ובוזה תמצא רמז נאה בהא מזל אלול בתול"ה שהוא ר"ת לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה (תהלים כ"ד א'), כי בר"ח אלול עלה משרבע"ה לקבל לוחות אחרונות (מדרש תנחומא וברש"י עקב ט' י"ח), ובא הרמז במזל בתול"ה שהוא ר"ת לה' הארץ ומלואה, א"כ גם אנחנו קרובים אליו יתב"ש ואין שום חשש מצד מצרנות ולנו התורה.

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו וגו'. בהקדים דברי הכתב סופר שמתרץ מה שאמרו חז"ל (סנהדרין כ"ו ע"ב) תורה מתשת כוחו של אדם, ובמשנה אבות (פ"ו מ"א) תנן ונהנין ממנו וכו' בינה וגבורה, אלמא דמוסיפה כח, ומתתץ הא דאמרין דמתשת היינו בלומד שלא לשמה, אבל לשמה אדרבה מוספת גבורה, וזש"א (משלי ח' י"ד) לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה, לי עצה, היינו כשלומד שלא לשמה רק לעצה ותושיה, אז מתשת כוחו, אני בינה אם לומד לשמה להשכיל בדרכי ה', אז לי גבורה, מוספת גבורה. וזש"כ לא הביט און ביעקב, ואימתי הוא בזמן ולא ראה עמל בישראל שאינם מרגישים עמלו בתורה ועבודה מפני שעושים לשמה באהבה, וכ"ז על ידי שה' אלהיו עמו שעוסק לשמו יתב"ל. ובוזה פירש באהל יעקב הפסוק (ישעי' מ"ג כ"ב) ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל, שהנביא הוכיח את ישראל שאינו קורא בשם ה' ואינו עובד לשמה. והסימן לכך הוא כי יגעת שנתגעת בעבודתי. (ועד"ז פירש הר"ק מסטרעליסק זצ"ל הפסוק (תהלים נ' י"ב) אם ארעב לא אומר לך אם ארעב שאני מרגיש רעבון בתפלה, סימן הוא שלא אומר לך, פי' לשמך).

לא הביט און ביעקב וגו' ותרועת מלך בו. עיין תוס' פ"ק דברכות (ז' ע"א, ד"ה שאלמלי) שבלעם רצה לומר ברגע שהקב"ה כועס תיבת "כלם", והנה תיבת כלם הוא אותיות "מלך", ובוזה פי' היערות דבש הפ' (הושע י"ג י"א) אתן לך מלך באפי, ר"ל בשעת אפי אתן לך מלך מלך במקום כל"ם, וזש"ה לא הביט

און ביעקב שהש"י לא כעס באותן הימים, כי ה' אלהיו עמו, ותרועת היינו אהבה מלשון ריעות, ועי"ז מלך מלך "מלך" בו. **לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו.** וי"ל הכוונה דהנה אחז"ל (שבת נ"ו ע"א) כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנא' ויהי דוד וכו' וה' עמו וכו', אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו, הרי מבואר מדברי הגמ' דאין הקב"ה משרה שכינתו על חוטאים, אלא אם חוזרין בתשובה, הקב"ה מוחל עוונותיהן, אז הקב"ה משרה שכינתו עליהם, וזה י"ל הכוונה לא הביט און ביעקב ולא ראה וגו', שאין הקב"ה רואה ומביט במה שבנ"י חטאו ח"ו אלא מוחל להם עוונותיהם, והראי' לזה הוא, ה' אלהיו עמו, שהשכינה עמהם, ואין השכינה שורה על חוטאים, וא"ת האין מהני מחילה על העבירות הא קיי"ל (קידושין ל"ב ע"ב) מלך שמחל על כבודו אין כבודו מוחל, אלא י"ל דהנה מצינו דגם לישראל יש דין מלך כמו שאמר הכתוב (שמות י"ט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, והמה נקראים בני מלכים, ומצינו בגמ' (סנהדרין י"ח ע"א) דר"י אומר דאף שאסור לישא אלמנותו של מלך מפני כבודו של מלך, מ"מ מלך נושא אלמנתו של מלך. משום דמלך כלפי מלך אחר כן מוחל על כבודו וכבודו נמחל, וזה"פ ותרועת מלך בו, דהן אמת שהקב"ה הוא מלך מלכי המלכים, מ"מ כיון שגם ישראל יש להם שם מלכים לכן מהני בהו מחילה ומועיל שפיר תשובה כראוי.

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו. י"ל דהנה ידוע דזה מוסב על הגאולה העתידה דאז יהי ה' אלהיו עמו, וא"ת הלא יהיו ח"ו חבלי משיח אלא דהלא ידוע בספד"ק שרבינו הק' הרבי ר' אלימלך זי"ע ועכ"י המתיק והחליש גודל הגזירה דחבלי משיח, וזה שמסיים ותרועת, מל' שבירה, מלך בו, ע"י הרבי ר' אלימלך זי"ע ועכ"י. **לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו.** בגמ' (ר"ה י"ז ע"ב) א"ר יוחנן אילמלא קרא כתיב ויעבור ה' על פניו ויקרא אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפלה וא"ל כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם, אל רחום וחנון אמר רב יהודה ברית כרותה ליי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם וכו'. הנה ידוע פירוש ההפלא"ה על נוסח הפיוט אל הורית לנו לומר שלש עשרה עפ"י מה שידוע שנחלקו הקדמונים ביי"ג מדות של רחמים אי מועילין רק אם עושים אותם, כלשון הגמ' כל זמן וכו' "יעשו" לפני כסדר הזה, או דסגי אפילו באמירה גרידא, והוכיח כדעת הסוברים דלא בעי עשיה וסגי באמירה, והוא דהלא אחד מהיי"ג מדות הוא א"ל, ומאי אית לך למימר במידת "אל" מה הוא אל אף אתה,

זכות א"י מסייעתם בעבודתם איך מאריכים ימים, ונתישבה דעתו כששמע שמקדמי ומחשכי, דע"ז יש העדפה (עיין ב"מפ"ג ע"א) לענין שכר פועלים דקאמר האי דטפאי לכו אאגרייכו אדעתא דמקדמי ומחשכי בהדאי, וא"כ ה"נ שפיר מוסיפין על שנותיהם. ועפ"ז יל"פ מה שאמר המן לאחשוורוש ישנו עם אחד וגו' ולמלך אין שוה להניחם, דהנה בשעת נס אסתר היה מרדכי יותר מבן שבעים שהיה מבני הגולה, והמן רצה למחקו שאין לו העדפה ואין לו זכות לאריכות ימים, על כן אמר ישנו, עם אחד, פי' ישנו מלשון שינה שאינם מקדמי ומחשכי, ע"כ ולמלך מלכו של עולם אין שוה להניחם ח"ו, לזה אמרה אסתר (שם ד' ט"ז) וצומו עלי שהיתה עדיין צעירה, ועוד אמרה לילה ויום, ובעד תוספת זו יזכו להעדפה לאריכות ימים.

וזש"א קהלת (א' ג') מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, היינו שאין יתרון ושכר בעוה"ז לאדם, רק במה שיעמול "תחת השמש" ר"ל בעד תוספת שמקדמי ומחשכי, וזה יש לרמוז (תהלים קי"ט נ"ח) חליתי פניך בכל לב חנני כאמרתך, והוא עפ"י דא"י בספה"ק דבכל המצוות אין משלמים שכר בעוה"ז וליכא איסור דבל תלין משום דהתורה ניתנה ע"י שליח, ומבואר בחו"מ סי' של"ט דע"י שליח ליכא בל תלין, אבל על מצוות אנכי ולא יהי' לך ששמענו מפי הגבורה, יש שכר בעוה"ז, דהקב"ה שומר תורתו ואינו עובר על לא תלין ולא שייך התירון שהתורה נתנה ע"י שליח, וזש"א חליתי וגו' חנני בשכר גם בעוה"ז, כאמרתך, כמו על אנכי ולא יהיה לך ששמענו מפי הגבורה, ואמר הטעם חשתי ולא התמהמהתי, ומגיע לי השכר בעד הזריזות דהיינו העדפה כמו מקדמי ומחשכי כנ"ל.

ועיין ברמ"א סי' א' שהתחיל שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול וכו', וקאי על דברי המחבר שכ' יתגבר כארי לעבודת הבורא, ור"ל שע"י יר"ש דהיינו שויתי, הוא מתגבר ומעורר השחר, וזשה"כ (משלי י"ד) יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה, פי' יראת ה' המעורר השחר ומקדמי כנ"ל, תוסיף ימים, ושנות רשעים, "שנות" לשון שינה שישנים, תקצורנה ח"ו, וז"ל בלעם כי לא נחש ביעקב לאמר שימי שנותינו שבעים שנה, והוא מטעם הן עם כלביא יקום לא ישכב עד יאכל טרף, בזכות תוה"ק דמקדמי מחשכי כנ"ל וזכין לאריכות ימים.

הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא. כאר"י ר"ת כי אל רחום יי (דברים ב' ל"א), י"ל דעם ישראל מתגבר על כל הנסיונות והצרות הבאים עליהם רח"ל, ע"י בטחונם החזק כי אל רחום ה', ועי"ז אמון כן יהי רצון, שהר"ת מכוונים להר"ת כי אל רחום יי, ובוודאי כן יהיה. וזה שכתב המחבר (בשו"ע או"ח ס"א) יתגבר כאר"י, רומז להתחזק בביטחון כנ"ל.

נאום הגבר שתום העין נופל וגלוי עינים וגו'. אפשר לומר

וזה אי אפשר, ועכ"ח שבאמירה בעלמא סגי, וזש"א "אל" ר"ל ממידת אל הורית לנו "לומר" שלש עשרה מדות, ודי באמירה שהקב"ה ימחול עונותינו. אך לפי מש"כ רש"י עה"פ ויקרא לו אל אלהי ישראל (בראשית ל"ג כ') שהקב"ה קראו ליעקב אל, וכדאיתא במדרש שא"ל הקב"ה אני אל בעליונים ואתה אל בתחתונים, היה אפשר לפרש אם "יעשו" לפני כסדר הזה, יעשו ממש מה הוא אל אף אתה, כיון שיש מציאות שיוכל האדם להקרא אל, והנה כדי להשיב על דעה זו אמר לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, שיצטרך עמלה לעשות לפני כסדר הזה יעשו ממש, דהרי ה' אלהיו עמו, דלא רק שם אל הוא מי"ג מדות רחמים, רק גם ה' שם הוי' שלפני שם אל, ועי"כ ותרועת מלך בו בעם ישראל לעורר רחמים וחסדים באמירה בעלמא. וזש"א לא איש בבחי' אל, דמן העולם ועד העולם אתה אל, ויכזב, ועי"כ יכזב כבי' חלילה, ועי"כ וכן אדם ויתנחם דהוא אמר ודי באמירה בעלמא של ה"ג מדות ולא יעשה עשי' ממש כמדותיו ואף אם דיבר דיבור קשה ולא יקימנה.

והנה עצם חקירת הקדמונים הנ"ל תלוי אי דבור גדול ממעשה אי לא, ואף שבכ"מ מעשה גדול מדיבור (עיין ב"מ צ"ע"ב) בסוגיא דחסמה בקול, מכל מקום מצינו גם שדיבור רע חמור מאד, (עיין ערכין ט"ו ע"ב) במשנה נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה, שכן מצינו שלא נחתמה גזר דינם של אבותינו במדבר אלא על לשון הרע של המרגלים, ויש רא"י מזה שהדיבור גדול ממעשה, ומכיון שמדה טובה מרובה על מידת פורעניות על כרחך שגם מהגי י"ג מדות של רחמים באמירה בעלמא אעפ"י שלעת עתה עדיין רחוקים אנו מלקיימן בפועל וכנ"ל, ולזה אחר מעשה מרגלים אמר משה רבינו ע"ה (במדבר י"ד י"ז) ועתה יגדל נא "כח ה'" כאשר דברת לאמור, היינו שייגדל נא "כח" י"ג מדות של רחמים באמירה בלבד, כמו מדת ה' אעפ"י שאינו יכול להיות בפועל, וא"ת היכן מצינו שדבור גדול כמעשה, לזה אמר כאשר דברת, לענוש על הדיבור, כן לאמור ה' ארך אפים.

הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף וגו'. בהקדם מה שמפרשים את דברי הרמ"א בהג"ה או"ח סימן א' על דברי המחבר שמתחיל יתגבר כארי וגו', ומוסיף הרמ"א ובשכבו ידע לפני מי הוא שוכב וכו', ומפרשים שדברי הרמ"א הן עצה טובה איך אפשר לקום כארי באשמורת הבוקר, אם בשכבו ידע לפני מי הוא שוכב, וזש"ה הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, ואיך זוכה לכך, ע"ז אמר לא ישכב עד יאכל טרף, כנ"ל.

הן עם כלביא יקום. בפ"ק דברכות (ה' ע"א) איתא אמרו ליה לר' יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב אבל בחו"ל לא, כיון דאמרי ליה דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני ליה, פי' דתמיהתו היה כיון שאין

כי ישראל מורה על ל"י רא"ש בחינת ויגבה לבו בדרכי הש"י
(עיין בשו"ע או"ח סי' קנ"א סע"א ובמג"א שם).

איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים. י"ל
עפ"י מ"ש שידוע שעוד במדבר היה ראוי שתהיה גאולה שלימה
וכל הרשעה כולה כעשן תכלה, רק החטא עם בנות מואב עיכב
הדבר עד אחרית הימים, וז"ש בלעם איעצך להפקיר בנותיהן,
ואז אשר יעשה העם הזה לעמך, פ"י מה שהיה בכחם של
ישראל לעשות לעמך כעת, תתעכב עד באחרית הימים.

אשר יעשה העם הזה לעמך. י"ל דהנה משרע"ה תיקן בחינת
עינים של ישראל שיהיו עיניהם רק להשי"ת, בחינת כי לך
מיחלות עינינו, וע"ד מאמר חכז"ל (ר"ה כ"ט ע"א) והיה כאשר
ירים משה ידו, עם הרמות ידי משה "הסתכלו" כלפי מעלה, וזה
נרמז בפסוק אשר עשה משה "לעיני" כל ישראל (דברים ל"ד י"ב),
עשה לשון תיקון (כמו ויעש את הרקיע עיין רש"י שם) שתיקן בחינת
עיני ישראל, היפך מכוונת בלק שאמר לכה ארה לי יעקב
לקצצם ח"ו משורשם מלשון אורה בתאנים, (עיין שבת ע"ג ע"ב,
וברש"י שם ד"ה אורה), ע"כ אמר לו בלעם בלק שא"א להצליח
בזה כי משרע"ה הקדים ותיקן זה, וזה נרמז בתיבת אשר יעשה
העם הזה לעמך, שהוא ר"ת של עשה משה לעיני כל, וכן הוא
ר"ת כי לך מיחלות עינינו.

אשר יעשה העם הזה לעמך. אפשר לומר דהנה הלוחות
נקראים לוחות העדות על שהיו כתובים משני עבריהם ומ"ם
סמך" בנס עמדו, וזה עדות על תורה מן השמים ושהכל מתנהג
ברצונו של הקב"ה, וזה שאמר אשר יעשה העם הזה, הז"ה גימ'
טוב, היינו שיהיה עם טוב מלאים באמונת אלהי עולם, וזה מכח
לעמך, שהוא ר"ת לוחות כתובים משני עבריהם (שמות ל"ב
ט"ו).

ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד. אפשר לומר ראשית
גוים עמלק, ר"ת רג"ע, מטעם כי רגע באפו (תהלים ל"ו), ובאותו
רגע רצה בלעם לקללם (עיין ברכות ז' ע"א), אבל ידוע שמשעה
ראשונה דשבעה עשר בתמוז עד תחלת יום י' באב יש תק"מ
שעות בסוד אתה תק"ם תרחם ציון (תהלים ק"ב י"ד), ולזה הס"ת
של ראשית גוים עמלק הוא ג"כ תק"ם קרן ישראל, וזש"ג
"ואחריתו" של ראשית גוים עמלק היינו הס"ת שהוא תק"ם
רומזים לעדי אובד כנ"ל עמלק והרמת קרן ישראל. ויען שעד
חצות היום ב' באב חל האבילות (עיין בשו"ע סי' תקנ"ד ס' כ"ב
ברמ"א), א"כ יש עוד שש שעות, רומז לתקו"ם בוא"ו, שהוא
בחינת ו' שנפגם בעוה"ר מהשם ע"י עמלק, כי הה"א אחרונה
של השם יש לה עליה מהה"א ראשונה, ע"כ הס"ת של ראשית
גוים עמלק ואחריתו עדי אובד הוא תקו"ם. וזהו כי רגע באפו
כנ"ל, חיים ברצונו, כלומר רצון ו' לתקן הוא"ו שנפגם, והנה
אותיות האמצעיות של ירושלים הם רושלי"י שהוא גימטרי'

עפ"י מ"ד איתא בספד"ק דלהאדם יש שני עיניים בכדי שבאחד
יראה גדולות הבורא ובאחד שפלות עצמו, ואיתא בזוה"ק שמות
(דף כ"א ע"ב) ובספרי (פ' ברכה) שבלעם היה בקליפה להבדיל כמו
משה בקדושה, רק משה היה עניו, ולבלעם עין גבוה ולא ראה
שפלות עצמו, וזהו נאום הגבר שתום העין, שעין אחת
שצריכים לראות בו שפלות עצמו היתה סתומה, וע"כ אמר
בלעם על עצמו נופל, היינו אם הייתי בבחינת נופל בחינת ענוה,
הייתי גלוי עיניים, שני עיניים.

נאום שומע אמרי אל. עיין בדרשות להר"י מוינץ (דרוש ט')
דמלאך אינו מדבר עם בעל מום, רק הקב"ה שהוא קרוב לכל
קוראיו מדבר אף עם בעל מום, ומזה הביא בלעם ראי' שמכיון
שהוא שתום העין בעל מום, על כרחך נבואתו מפי הקב"ה
בעצמו, וע"כ אמר נאום שומע אמרי אל.

מה טובו אהליך יעקב וגו', כנחלים נטיו כגנות עלי נהר וגו'.
עיין בדברי שאול דרשות לשה"ג שפירש המשנה באבות (פ"ב
מ"ז) אף הוא ראה גלגולת אחת שצפה על פני המים אמר לה על
דאטפת אטפון וכו', עפ"י מ"ד דתנן בסוטה (מ"ד ע"ב) דחלל
שנמצא צף על פני המים אין מביאין עגלה ערופה דקרא כתיב
חלל באדמה, נמצא דבמים אין כפרה, ע"כ נענש מדה כנגד
מדה על דאטפת אטפון, ואולי זה שאמר בלעם מה טובו
אהליך יעקב, שאין שום שפיכות דמים נעשים בסתר אהלם,
והראיה ששום ישראל לא נענש במיתה במדבר חוץ
מהמפורשים ע"י עונש המפורש, וא"ת שלעולם חטאו בסתר
בשפיכות דמים אלא שעגלה ערופה כיפרה, עז"א כנחלים נטיו
כגנות עלי נהר, כשם שבנחלים ונהרות ל"ש עגלה ערופה, גם
כאן לא היתה עגלה ערופה.

מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל כנחלים נטיו וגו'.
הנה עיקר תקותינו מהש"י הוא ממה שהקב"ה מצרף מחשבה
טובה למעשה, והנה עיין בספד"ק נועם מגדים (פר' פנחס) שכ"ז
דווקא בארץ ישראל עיי"ש, אך עיין בס' ייטב לב פ' נצבים דבתי
כנסיות דין א"י להם מטעם שעתידין להקבע בא"י (עיין מגילה
כ"ט ע"א), והנה מה שאנו דנין ע"ש סופו ילפינן במס' כתובות (י'
ע"ב) מפסוק בראשית (כ' י"ד) ושם הנהר השלישי חדקל הוא
הולך קדמת אשור, דקראו הכתוב ע"ש העיר העתידה להבנות,
וזש"א בלעם מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל, הם בתי
כנסיות שיש להם דין א"י ששם מחשבה טובה מצטרפת
למעשה, והוא מטעם דדיינינן להו ע"ש העתיד, והא ראייה
כנחלים נטיו מנהר חדקל כנ"ל ודו"ק.

מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל. וי"ל בדרך צחות
מה טוב היה שבאהליך בביתך, יעקב, תתנהג בבחינת יעקב
עקב ענוה ולדבר עם כל אחד ואחד, ומשכנותיך, בבית הכנסת
ובית המדרש ישראל, תתנהג דרך חשיבות שלא לדבר עם כל,

בגרירה דדבר שאין מתכוון מותר, ור"ל דהלכה דמדליקין מנר חנוכה נר אורו של משיח, וכן מתירין מבגד לבגד שהשי"ת יסיר מאתנו בגדי צואה וילבש אותנו מחלצות בגדי קודש אפילו בלי תשובה ע"י זכות שמו הגדול, דהלכה כר' שמעון ב"גרירה" דדבר שאינו מתכוון אף שבעוה"ר אין אנו מתכוונים בתשובה שלימה אעפ"כ "מותר" (שבת מ"א ע"ב), וכ"ז כשמואל שאמר די לאבל שיעמוד באבלו, ולכן אמר בלעם אוי מי יחיה משמואל, ר"ל משמואל דהלכה כמותו בדיני.

ויאמר או מי יחיה משמואל. י"ל עפ"י מ"דא"י בספ"ק דעיקר הטעם דמהני תשובה הוא מטעם ברירה שאנו אומרים הוברר הדבר למפרע שמחמת שטות עשה החטא, וע"ד אמרם ז"ל אין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, (עיין בתוי"ט פ"ח דפסחים מ"ב). ועיין בב"ב (ק"ז ע"א) שם"ל לרב האחין שחלקו ובא בעל חוב ונטל חלק של אחד מהם בטלה מחלוקת, משמע שם"ל שיש ברירה וירשים הוי שהוברר הדבר שכל אחד לקח חלקו ולא לקוחות, וע"כ שניהם חייבים בחובת אביהם (כמו שכתבו התוס' שם ד"ה והלכתא), ע"כ אנו אומרים בסליחות וסליחת לעונינו כי "רב" הוא, ומהני תשובתו שהוא מטעם ברירה שהוברר הדבר שמחמת שטות עשה, ושמואל ס"ל אין ברירה, על כן נאמר או מי יחיה משמואל, משמואל.

או מי יחיה משמואל. י"ל דהנה הקב"ה נשבע על הגלות ורוצה שיפירו לו כמבואר בב"ב (ע"ד ע"א), ועיין חגיגה (י' ע"א) דלכולהו אמוראי שמביאים לימוד על היתר נדרים יש פירכא, לבר משמואל, דיליף דהיתר נדרים יש להם סמיכה מן התורה, מהא דכתיב (במדבר ל' ג) לא יחל דברו, הוא אינו מוחל אבל אחרים מחלין לו, דמשם אין פריכא, וזש"א או מי יחיה, איך יחיו אומות העולם משמואל, אליבא דשמואל שיש להיתר נדרים סמך מן התורה, ויתירו שבועתו ויתנקם באוה"ע.

ותקראן לעם וגו' ויאכל העם וגו' ויצמד ישראל לבעל פעור וגו'. ידוע דעבודת בעל פעור בהתרוה (עיין סנהדרין ס' ע"ב), ולכאורה קשה לפי"ז דהא כיון שהמן נבלע באבריהן (עיין יומא ע"ה ע"ב), א"כ במה עבדו לפעור, רק י"ל דהוא ממה שאכלו מבשר תאווה, ומרומז במאמר דהמע"ה (תהלים ק"ו כ"ה) ויצמדו לבעל פעור, ואיך, ע"י ויאכלו זבחי מתים, וזשה"כ ותקראן לעם "לזבחי אלהיהן" וגם "ויאכל" העם וגו', וע"כ ויצמד ישראל לבעל פעור

תקו"ם והאותיות החיצוניות הם י"ם, ונפגמו ע"י פרעה שאמר מ"י ה' (שמות ה' ב'), וזהו (איכה ב' י"ג) כי גדול כ"ים" שברך, ובקשתינו תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים, ר"ל באותיות האמצעיות של ירושלים שהם גימטריי רושל"י, וגם גימטריי מתוק שיהיה מתוק"ק, שהוא גימטריי תקו"ם, ונזכה לתקו"ם תרחם ציון.

ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבד. ר"ת רג"ע, ועם עוד אחד גימטריי מרדכי, שעל ידי מרדכי היתה מפלת המן וניצלו כלל ישראל, וזה שממשיך הפסוק ראשית גוים עמלק שנוט' רג"ע, ואחריתו עדי אובד אם מצרפין עוד אחד אז עדי אובד, היינו מפלת המן שהוא מזרע עמלק בידי מרדכי, וכן ב"ן יא"ר ג"כ עולה רג"ע, וזש"א תהלים (ל' ו) כי רג"ע באפו, אבל אח"כ חיים ברצונו ונמתקן הדינים ברחמים וחסדים בצירוף אות א' אלופו של עולם.

וישא משלו ויאמר או מי יחיה משמואל. הנה אותיות שלפני "שטן" המקטרג הם "רחם", ועל כן אנו אומרים והסר "שטן" מלפנינו, היינו ע"י רחמים שהם אותיות שלפני שט"ן כנ"ל. וזהו שאמר הכתוב (ישעי' נ"ח ח) והלך לפניך צדקך, צדקה ורחמים כנ"ל. וכיון שה"רחם" קודם והשטן בא עליו, אז תתאה גבר וגוברים הרחמים והחסדים, כשמואל דס"ל בפסחים (ע"ז ע"א) דתתאה גבר, ע"כ אמר בלעם או מי יחיה משמואל, ר"ל "משמואל" דס"ל תתאה גבר.

וישא משלו ויאמר או מי יחיה משמואל. י"ל בהקדם הגמ' בסנהדרין (צ"ז ע"ב) אמר רב כלו כל הקיצין ואין הגאולה תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים, ושמואל אמר דיו לאבל שיעמוד באבלו, ועיין רש"י דיגאלו אפילו בלי תשובה או למען שמו הגדול יתב' שימינו אחור זה כמה ימים, או ע"י שדי צער ויסורי גלות לגאלם אף בלי תשובה. ויש לעיין האיך היא להלכה הגם שהוא אגדה (עיין בתשובת חתם סופר חלק א"ח סימן קנ"ט), מ"מ נוגע הוא לכלל ישראל ובוודאי נפקא מינה גדול הוא. והנה כבר אמרו חכמינו ז"ל רב תנא הוא ופליג (כתובות ח' ע"א), מ"מ זהו דווקא באיסורי (עיין בכורות מ"ט) דהלכתא כרב, אבל בדיני הלכה כשמואל, והנה לשון יורה הוא על איסור והיתר כמש"נ גבי יורה יורה ידין ידין, וזש"ה (דברים י"ז"א) עפ"י התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר תעשה, "התורה" הוא ר"ת רב תנא הוא ופליג זה דווקא אשר יורך בעניני איסור והיתר, ועל המשפט הרומז לעניני דין וממון אשר יאמרו לך חכמינו ז"ל דהלכה כשמואל תעשה.

והנה הגאולה מהגלויות הוא דבר משפט בין ישראל לאביהם שבשמים ית"ש, ולזה אמר אביי (שבת כ"ב ע"א) כל מילי דמר (רבה בר נחמני) עביד כרב לבר מתלת דעביד כשמואל, מדליקין (בנר חנוכה) מנר לנר, ומתירין מבגד לבגד, והלכה כר' שמעון